

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

DOI: 10.34015/2523-4552.2025.3.16

УДК 343.1

Гафич О. І.,

*доктор філософії, молодший науковий
співробітник відділу дослідження
проблем кримінального процесу та
судоустрою, Науково-дослідний
інститут вивчення проблем
злочинності ім. акад. В. В. Сташиса
НАПрН України
ORCID: 0009-0009-1550-5582*

ПИТАННЯ ПРІОРИТЕТНОСТІ КРИМІНАЛЬНО- ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СТРАТЕГІЧНИХ ДОКУМЕНТАХ СУДОВИХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті здійснено комплексне теоретико-практичне дослідження проблеми пріоритетності кримінально-процесуальної політики у стратегічних документах судових та правоохоронних органів України. Обґрунтовано, що кримінально-процесуальна політика є ключовим механізмом реалізації публічної правової політики держави у сфері кримінального правосуддя, який забезпечує баланс між ефективністю кримінального переслідування, дотриманням прав людини та принципом верховенства права. Аналізуючи нормативну та програмну базу, автор доходить висновку, що наявні стратегії, такі як Стратегія розвитку системи правосуддя на 2024–2029 роки, Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки та Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки, попри прогресивний зміст і структурну складність, не забезпечують цілісної інтеграції кримінального процесу як самостійної підсистеми стратегічного управління.

Увага приділена історичному розвитку концепції стратегічного планування у сфері кримінального процесу, розкрито процес еволюції програмних документів: від декларативного підходу до спроб операціоналізації процесуальних стандартів, зокрема в межах антикорупційної політики. Встановлено, що існує концептуальний дисбаланс між інституційною реформою та змістовним наповненням кримінально-процесуального компонента. Визначено системні проблеми: відсутність єдиного процесуального розділу у більшості стратегій, недостатня деталізація процедурних гарантій, фрагментарність міжвідомчої координації, а також брак якісних індикаторів ефективності.

Запропоновано практичні рекомендації, зокрема розробку Національної стратегії з питань кримінально-процесуальної політики, створення єдиної системи моніторингу та запровадження чітких процедурних індикаторів. Результати дослідження можуть бути використані у правотворчій діяльності, розробці урядових програм, в освітньому процесі закладів вищої юридичної освіти та при підготовці науково-практичних коментарів до законодавства у сфері кримінального процесу.

Ключові слова: кримінально-процесуальна політика, стратегічне планування, судова система, правоохоронні органи, правосуддя, права людини.

Постановка проблеми. Сучасна система кримінального судочинства України переживає період докорінної трансформації, що зумовлена не лише внутрішньою потребою в оновленні правових інститутів, а й зовнішнім впливом глобалізаційних, безпекових та правозахисних викликів. У цьому контексті визначальну роль відіграє кримінально-процесуальна політика, яка, будучи складовою загальної державної правової політики, виконує функцію інтегратора між нормотворчістю, правозастосуванням та стратегіями інституційного розвитку.

Кримінально-процесуальна політика не лише формує рамки функціонування судових і правоохоронних органів, але й визначає індикатори ефективності кримінального провадження, рівень гарантій прав і свобод учасників процесу, а також ступінь довіри суспільства до правової системи загалом. Особливої актуальності набуває потреба у системному аналізі ролі цієї політики у стратегічних документах, які визначають вектори розвитку органів досудового розслідування, прокуратури, судової влади, а також спеціалізованих антикорупційних інституцій.

У період збройної агресії проти України, реформування правоохо-

ронного та судового секторів набуло нової якості: з одного боку, зросла потреба у процесуальній мобільності, з іншого – зберігається вимога до високого стандарту дотримання прав людини, що вимагає балансування між ефективністю та законністю. Такий контекст актуалізує питання наявності або відсутності чітко артикульованих принципів кримінально-процесуальної політики у стратегічних документах національного рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Історичний розвиток стратегічного планування у сфері кримінального процесу в Україні є нерозривно пов'язаним із загальними тенденціями державотворення та правової реформації, що почали активно формуватись після 2014 року – часу, який ознаменувався переосмисленням основ демократичного управління та поглибленням інтеграції з європейським правовим простором.

А. М. Новак виділяє кілька етапів становлення державної антикорупційної політики в Україні. На першому етапі (1991–1995 рр.) поняття антикорупційної політики було відсутнє в законодавстві, а система протидії корупції – не сформована. Другий етап (1995–2009 рр.) позначився закладенням норматив-

но-правової бази, зокрема ухваленням Закону України «Про боротьбу з корупцією» (1995), що наближав українське законодавство до міжнародних стандартів. Третій етап (2009–2011 рр.) був позначений розробкою антикорупційного пакету, який однак не був імplementований. Водночас зберігався курс на зниження корупції та захист прав громадян. Четвертий етап (з 2011 року) включав прийняття другого пакету антикорупційного законодавства, реалізацію Національної антикорупційної програми та посилення співпраці з міжнародними інституціями. Стратегія 2011 року була спрямована на превенцію, посилення верховенства права та формування негативного ставлення до корупції в суспільстві. П'ятий етап (2014–2015 рр.) – реакція на політичну кризу, коли було прийнято Антикорупційний закон та ухвалено стратегію на 2014–2017 роки. Проте ці документи не визначали чітких засад антикорупційної політики. Шостий етап (2015–2016 рр.) позначився створенням нових інституцій та законодавчих ініціатив, які ще не набули повної чинності, але були узгоджені з Угодою про асоціацію з ЄС та «Україною–2020». Сьомий етап (2016–2018 рр.) був пов'язаний із поглибленням інституційного розвитку антикорупційної інфраструктури. Восьмий етап охоплює період завершення інституційної реформи та підготовки Антикорупційної стратегії на 2018–2020 роки [1].

Значного концептуального поступу в інтеграції кримінально-процесуальних аспектів було досягнуто в межах підготовки Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки [2], яка не лише врахувала кумуля-

тивний досвід функціонування НАБУ, САП та ВАКС, але й вперше окреслила необхідність міжвідомчої координації та процесуальної незалежності антикорупційних інституцій. Проте саме прийняття Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки [3] стало поворотним моментом у формуванні секторної стратегії з елементами процесуальної деталізації, що передбачала індикативне планування, цифрову трансформацію розслідування та запровадження системи вимірюваних результатів у сфері кримінального провадження. У цьому сенсі, еволюція стратегічних документів демонструє поступовий перехід від загальнодекларативного планування до концептуалізованої моделі кримінально-процесуальної політики, що, втім, потребує подальшого розвитку – зокрема, шляхом закріплення єдиної процесуальної стратегії, інтегрованої у загальну систему управління юстицією та національною безпекою.

Постановка завдання. Метою дослідження є з'ясування рівня інтеграції кримінально-процесуальної політики у стратегічні документи ключових інституцій системи правосуддя України, оцінка їхньої концептуальної цілісності, а також виявлення сильних і слабких сторін з точки зору прикладного управління у сфері юстиції.

Виклад основного матеріалу. Кримінально-процесуальна політика є фундаментальним елементом державного стратегічного управління у сфері правосуддя. Вона являє собою системну підсистему загальнодержавної правової політики, спрямовану на регулювання процесуальної діяльності правоохоронних та судових

органів з метою досягнення справедливості, забезпечення прав людини і правопорядку. Її стратегічне планування та реалізація здійснюються шляхом розробки й імплементації нормативно-правових актів, комплексних програм і стратегій, які визначають пріоритети, цілі та індикатори ефективності у сфері кримінального процесу.

У межах концепції стратегічного управління, кримінально-процесуальна політика має поєднувати у собі як нормативно-правову, так і управлінсько-організаційну складові. Особливу вагу у цьому контексті має забезпечення балансу між реалізацією функцій кримінального переслідування та гарантіями прав і свобод особи. Це передбачає обов'язкову інтеграцію базових принципів кримінального процесу – верховенства права, презумпції невинуватості, змагальності сторін, доступу до правової допомоги та права на справедливий суд. Тож, будь-який стратегічний документ у цій сфері повинен не лише декларувати загальні наміри реформ, але й містити інструментальні, детально опрацьовані положення щодо процедурних аспектів кримінального провадження.

Аналіз стратегічних документів сучасної України свідчить про наявність суттєвих розбіжностей у підходах до кримінально-процесуальної політики. Зокрема, Проєкт Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2024–2029 роки [4] фокусується переважно на питаннях інституційної модернізації судової влади. Визначаються напрями щодо зміцнення незалежності суддів, підвищення ефективності судочинства, впрова-

дження цифрових технологій та удосконалення доступу до правосуддя. Однак, у контексті кримінального процесу документ виявляє явний дефіцит змістовного аналізу і конкретних реформаторських заходів. Залишаються поза увагою такі критично важливі аспекти, як модернізація процедур досудового розслідування, стандарти слідчих дій, реалізація процесуальних прав потерпілих і обвинувачених, що на нашу думку, позбавляє стратегію статусу повноцінного документа кримінально-процесуальної політики [5].

Іншого характеру є Антикорупційна стратегія України на 2021–2025 роки [2], розроблена з урахуванням вимог GRECO, ОЕСР та європейських стандартів боротьби з корупцією. Вона пропонує більш гнучкий підхід до реформ, зосереджений на конкретних сферах – суд, прокуратура, поліція, податкові та митні органи, містобудування, оборона, охорона здоров'я. Стратегія визначає ключові принципи – оптимізація функцій держави, цифровізація, зниження «людського чинника», етична поведінка публічних службовців та їх відповідальність. Разом з тим, у тексті відсутня цілісна концепція реформування саме кримінального процесу як інституційної практики: не деталізовано, яким чином мають змінюватися процесуальні процедури щодо виявлення, документування, розслідування і судового розгляду корупційних злочинів. Тобто, варто констатувати, що попри наявність прогресивних засад, ця стратегія демонструє обмежену операціональність у кримінально-процесуальній площині.

У науковому дискурсі акцентується увага на необхідності розме-

жування між формулюванням антикорупційної стратегії та її реалізацією. Дослідники зазначають, що стратегія має подвійний характер: як «задекларована» (розроблена), так і «фактично впроваджена» (реалізована), при цьому стратегічні цілі нерідко формулюються на етапі планування, але коригуються в процесі реалізації, а іноді навіть усвідомлюються лише постфактум. З цього випливає, що ефективна антикорупційна політика повинна базуватись на гнучкій системі цілей, кожна з яких повинна бути обґрунтована з позицій її нормативно-регуляторного потенціалу. Наразі ж, як стверджують науковці, відсутність чіткої концептуальної структури стратегічних цілей ускладнює координацію державної політики у сфері боротьби з корупцією, що вимагає подальшої раціоналізації та інституціонального структурування [6].

Більш деталізованим документом виступає Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки (ДАП) [3], яка функціонує як інструмент реалізації вищезазначеної стратегії. Її зміст відзначається високим рівнем програмної структуризації: передбачено 73 проблеми, 271 очікуваний результат, понад 1 100 конкретних заходів, що охоплюють 15 галузей, у яких корупційні ризики є системними. Особливістю цієї програми є запровадження секторального підходу, у межах якого визначаються чіткі задачі для правоохоронних органів, прокуратури, судової системи щодо цифровізації, кадрової політики, прозорості процедур, а також ефективності розслідувань.

У Державній антикорупційній програмі на 2023–2025 [3] роки ре-

формування правосуддя, прокуратури та органів правопорядку визначено як пріоритет, важливий для євроінтеграції. Зокрема, увага зосереджена на підвищенні прозорості в роботі прокуратури та ефективності досудового розслідування.

У 2023 році Офіс Генпрокурора завершив аналіз дисциплінарного органу щодо прокурорів і запровадив пошукову систему в ЄРДР, що прискорює доступ до інформації про справи. Крім того, триває модернізація системи «eCase», яку планують поширити на всі слідчі органи. Для цього створено робочу групу з цифрової трансформації за участю представників ОГП, слідчих органів, ВРП та інших інституцій. Загалом ДАП включає 1 187 заходів у 15 пріоритетних сферах, реалізація яких моніториться понад 100 органами влади [7].

Проте, незважаючи на загальну позитивну оцінку, ДАП також зазнала критики. Зокрема, занепокоєння Вищої ради правосуддя викликане тим, що у проєкті Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки низка питань, які вже врегульовані законодавством, подаються як проблемні, а також фіксуються положення, що суперечать чинному законодавству чи мають суб'єктивний характер. ВРП вважає, що така невідповідність може негативно вплинути на сприйняття судової влади в контексті антикорупційної політики [8].

Таким чином, наявні стратегічні документи, попри загальну прогресивність, поки що не демонструють належного рівня інтеграції кримінально-процесуальної політики як цілісного напрямку. Необхідна розробка окремого стратегічного

документа або принаймні повноцінного процесуального розділу в кожній загальнодержавній стратегії, що визначатиме стандарти, індикатори та механізми реформування саме кримінального процесу, як у процедурному, так і в інституційному вимірах.

Оцінка ефективності стратегічних документів, що стосуються кримінально-процесуальної політики, повинна ґрунтуватися не лише на формальній відповідності міжнародним стандартам чи політичним очікуванням, а передусім на здатності цих документів впливати на трансформацію правозастосовної практики та підвищення рівня дотримання прав і свобод людини в процесі кримінального провадження. З цієї позиції можна зробити кілька важливих узагальнень.

По-перше, більшість стратегій, зокрема Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства [5], характеризується декларативністю та переважною орієнтацією на адміністративну реформу (оптимізація структури судів, електронне судочинство, оновлення складу ВРП і ВККС). При цьому, кримінально-процесуальні аспекти не виділяються як самостійний об'єкт стратегічного планування, а отже залишаються на периферії правової політики. Такий дисбаланс призводить до ситуації, коли судова реформа відбувається поза контекстом потреб досудового розслідування, адвокатури та прокуратури – трьох інших ключових акторів процесуального балансу.

По-друге, Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки має потенціал ефективного впливу на кримінально-процесуальну сферу

завдяки акценту на процесуальну незалежність антикорупційних органів та стандарти доброчесності в судовому розгляді. Проте відсутність процедурних стандартів і гарантій, а також брак конкретних КРІ щодо процесуальних етапів (від моменту повідомлення про підозру до набрання вироком законної сили) знижує можливість адекватної оцінки ефективності цієї стратегії в межах кримінального процесу. Так, наприклад, не передбачено чітких показників щодо уникнення процесуального зволікання, співвідношення виправдувальних і обвинувальних вироків, кількості повернутих обвинувальних актів тощо.

По-третє, Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки виглядає значно більш функціональною та орієнтованою на результат завдяки запровадженню системи показників виконання (індикаторів досягнення результатів), а також використанню сучасних технологій для моніторингу. Вона є єдиною з аналізованих стратегій, де кримінально-процесуальна складова не тільки імпліцитно присудня, але й прямо оцінюється – через кількісні та якісні параметри ефективності розслідувань, рівень взаємодії між органами досудового розслідування, прокуратурою та судами, інтеграцію цифрових інструментів в організацію досудового провадження.

Однак, варто зазначити, що навіть у цій програмі існує загроза нормативного формалізму, коли визначені заходи залишаються виконаними лише «на папері», не змінюючи реального функціонування процесу. Це явище є наслідком відсутності

незалежного моніторингу реалізації стратегії, брак діалогу між розробниками стратегій та безпосередніми практиками – суддями, слідчими, прокурорами, адвокатами.

Ще однією системною проблемою є відсутність чіткої координації між стратегіями різного рівня: документи урядового, президентського та парламентського рівня не завжди узгоджуються за змістом і хронологією реалізації. Це створює фрагментарність правової політики у сфері кримінального процесу і заважає консолідованому втіленню єдиної концепції правосуддя. Наприклад, запровадження електронного досудового слідства вимагає не лише оновлення технічної бази МВС чи ДБР, але й перегляду процесуальних норм КПК, розробки цифрових стандартів доказування, захисту інформації тощо [7].

Узагальнюючи, варто підкреслити, що ефективність стратегічних документів у кримінально-процесуальній площині не може вимірюватися кількістю виконаних заходів чи обсягом фінансування, – ключовим є вплив на якість процесуального середовища: рівень довіри до суду, дотримання прав обвинуваченого, ефективність правового захисту, забезпечення не упередженості слідства. На жаль, жоден із розглянутих документів не пропонує цілісної системи метрик для оцінки цих критеріїв.

Висновки. У результаті комплексного дослідження було встановлено, що кримінально-процесуальна політика в Україні поки що не набула належного рівня інтеграції у стратегічне планування діяльності судових та правоохоронних органів. Попри наявність низки

стратегічних документів, зокрема Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судачинства на 2024–2029 роки, Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки та Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки, кримінальний процес як самостійний напрямок державної політики залишається недостатньо представленим у їх змісті. Переважна частина положень носить декларативний характер, спрямована на інституційні або управлінські реформи, і не враховує специфіки процедур досудового розслідування, судового розгляду, реалізації прав учасників процесу, доказового права тощо.

Найбільш близькою до концепції кримінально-процесуальної політики є Державна антикорупційна програма, яка містить детальні заходи, індикатори, орієнтири цифровізації та секторального підходу до реформування процесуальних практик. Водночас і вона не охоплює процес в цілісному вигляді, залишаючи за межами стратегічного аналізу багато аспектів, пов'язаних із загальними принципами кримінального правосуддя. Необхідність створення окремого стратегічного документу, що буде присвячено виключно питанням кримінально-процесуальної політики, є очевидною – адже лише цілісна концепція здатна забезпечити узгодженість правозастосування, єдність судової практики, послідовність правової реформи та довіру громадськості до системи правосуддя.

Крім того, стратегічне управління у сфері кримінального процесу має будуватися на науково обґрунтованих показниках ефективності, чітких механізмах моніторингу та

незалежному оцінюванні реалізації поставлених цілей. Особливе значення повинно надаватися процесуальним гарантіям, включаючи право на захист, об'єктивність розслідування, дотримання розумних строків та змагальність. Лише за умови гармонійного поєднання нормативних засад, управлінських інструментів і правозахисних стандартів кримінально-процесуальна політика зможе набутися реального впливу на якість

правосуддя та утвердження верховенства права в Україні.

Таким чином, майбутня ефективність кримінально-процесуальної політики напряму залежатиме від готовності держави сприймати її не як побічний продукт реформ, а як самостійний, стратегічно значущий напрям правового управління, що потребує комплексного підходу, політичної волі та глибокого наукового супроводу.

Список використаних джерел

1. Новак А. Національна антикорупційна політика: особливості та основні чинники розвитку в умовах сучасного державотворення. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2007. Вип.3. С. 62–66.
2. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки : Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsiyna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf> (дата звернення: 10.09.2025).
3. Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 берез. 2023 р. № 227. *Офіційний вісник України*. 2023. № 25. Ст. 1275.
4. Нова стратегія судової реформи: що влада планує зробити з правосуддям до 2029 року. *Судово-юридична газета*. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/310626-novaya-strategiya-sudebnoy-reformy-cto-vlast-planiruet-sdelat-s-pravosudiem-do-2029-goda>. (дата звернення: 10.09.2025).
5. The Office of the President Is Preparing a Draft Strategy for the Development of the Justice System and Constitutional Court Proceedings – Official website of the President of Ukraine. Official website of the President of Ukraine. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/ofis-prezidenta-gotuye-proyekt-strategiyi-rozvitku-sistemi-p-94161>. (дата звернення: 10.09.2025).
6. Тахтаров, Д. (2024). Генеза та сутність антикорупційної стратегії України. У Н. Л. Новікова (Ред.), *Публічне управління та адміністрування в умовах суспільних трансформацій: Збірник наукових статей студентів денної та заочної форм навчання*. (с. 280–284). Державний торговельно-економічний університет.
7. Виконання Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: перші кроки в реалізації. Офіс генерального прокуратора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/vikonannya-derzavnoyi-antikorupciinoi-programi-na-2023-2025-roki-persi-kroki-v-realizaciyi> (дата звернення: 10.09.2025).
8. ВРП підтримала із зауваженнями та пропозиціями проєкт Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки. *Судова практика ЮРЛІГА. ЮРЛІГА*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/216895_vrppdtrimala-z-zauvazhenniyami-ta-propozitsiyami-prokt-derzhavno-antikoruptsyno-programi-na-20232025-roki (дата звернення: 10.09.2025).

Hafych Oleh, PhD in Law, junior Researcher of the department of investigating problems of criminal procedure and judiciary of the Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems National Academy of Law Sciences of Ukraine

ORCID: 0009-0009-1550-5582

The Issue of Priority of Criminal Procedure Policy in Strategic Documents of Judicial and Law Enforcement Bodies: Theoretical and Practical Analysis

The article presents a comprehensive theoretical and practical study of the problem of the priority of criminal procedure policy in the strategic documents of the judicial and law enforcement bodies of Ukraine. It is substantiated that criminal procedure policy is a key mechanism for implementing the state's public legal policy in the field of criminal justice, which ensures a balance between the effectiveness of criminal prosecution, respect for human rights and the principle of the rule of law. Analyzing the regulatory and programmatic framework, the author concludes that existing strategies, such as the Strategy for the Development of the Justice System for 2024–2029, the Anti-Corruption Strategy for 2021–2025 and the State Anti-Corruption Program for 2023–2025, despite their progressive content and structural complexity, do not ensure the holistic integration of the criminal process as an independent subsystem of strategic management.

Attention is paid to the historical development of the concept of strategic planning in the field of criminal procedure, the process of evolution of program documents is revealed: from a declarative approach to attempts to operationalize procedural standards, in particular within the framework of anti-corruption policy. It is established that there is a conceptual imbalance between institutional reform and the substantive content of the criminal procedure component. Systemic problems are identified: the absence of a single procedural section in most strategies, insufficient detailing of procedural guarantees, fragmentation of interdepartmental coordination, as well as the lack of qualitative indicators of effectiveness.

Practical recommendations are proposed, in particular, the development of a National Strategy for Criminal Procedure Policy, the creation of a single monitoring system and the introduction of clear procedural indicators. The results of the study can be used in law-making activities, the development of government programs, in the educational process of higher legal education institutions and in the preparation of scientific and practical comments on legislation in the field of criminal procedure.

Keywords: *criminal procedural policy, strategic planning, judicial system, law enforcement agencies, justice, human rights.*